

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ МВС УКРАЇНИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАЦІВНИКА ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У статті розглянуто зміст понять «освітній простір» та «виховне середовище». Проаналізовано їх характерні ознаки та педагогічна сутність. Розкрито структуру поняття «професійна надійність» працівника органів внутрішніх справ, обґрунтовано необхідність її формування у курсантів під час навчання у вищому навчальному закладі МВС України. Визначено зміст поняття «освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу МВС України» в контексті формування професійної надійності майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

Ключові слова: освітній простір, виховне середовище, професійна надійність, освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу МВС України, працівники органів внутрішніх справ.

В статті рассмотрено содержание понятий «образовательное пространство» и «воспитательная среда». Проанализированы их характерные признаки и педагогическая сущность. Раскрыта структура понятия «профессиональная надежность» сотрудника органов внутренних дел, обоснована необходимость формирования у курсантов в процессе обучения в высшем учебном заведении МВД Украины. Определено содержание понятия «образовательно-воспитательная среда высшего учебного заведения МВД Украины» в контексте формирования профессиональной надежности у будущих сотрудников милиции.

Ключевые слова: образовательное пространство, воспитательная среда, профессиональная надежность, образовательно-воспитательная среда высшего учебного заведения МВД Украины, сотрудники органов внутренних дел.

Актуальність. Складні умови професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ і суспільна значущість цієї діяльності обумовлюють необхідність особливої уваги до процесу професійного становлення. Підготовка майбутніх працівників органів внутрішніх справ України має за мету виховання професійно та особистісно зрілих фахівців, здатних самостійно та на високому рівні вирішувати професійні завдання. Підготовку таких фахівців покликано забезпечити вищі навчальні заклади МВС України.

Вступаючи до навчання у ВНЗ МВС України, юнаки та дівчата потрапляють у нові незвичні умови, які поєднують у собі і здобуття професійної освіти і службу в органах внутрішніх справ. З першого дня починається процес формування їх особистості як майбутніх фахівців-правоохоронців. Важливу роль при цьому відіграє освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу.

Мета статті – проаналізувати та визначити зміст поняття «освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу МВС України» як умови формування професійної надійності майбутнього працівника органів внутрішніх справ.

Заслуговують уваги дослідження теоретичних та методичних засад професійного розвитку, становлення та професійної готовності майбутніх працівників органів внутрішніх справ у вищих навчальних закладах МВС України, які проводили О. Бикова,

Є. Запорожцев, М. Козяр, О. Тогочинський, О. Федоренко, Г. Яворська та ін.

Виклад основного змісту. Традиційна педагогіка, в силу багатьох факторів, обмежує простір виховання та навчання межами навчального закладу, системою «педагог–студент», культивує певну відокремленість студентів від соціальних явищ і життя дорослих, створює елементи штучності, примусовості й формалізму у вихованні.

Для сучасних підходів у педагогіці, характерне розуміння виховання в більш широкому значенні – як «педагогіки середовища», в якому поєднуються всі життєві впливи на особистість людини, де головним вихователем виступає соціум, громада, взаємодія дорослих і дітей у сім'ї, спільність їхньої праці, соціального й культурного буття, що відбувається в певному духовному (педагогічному) просторі та часі.

Освітнє середовище у психолого-педагогічній літературі також розглядають як підсистему соціокультурного середовища, як сукупність факторів, обставин, ситуацій, які склались історично, і як цілісність спеціально організованих умов розвитку особистості учня (студента) (О. Газман, Є. Клімов, Г. Ковальов, К. Левін, В. Панов, К. Роджерс, В. Рубцов, В. Слободчиков, С. Тарасов, В. Ясвін і ін.).

Пошук педагогічних методологій, які б змогли дозволити розширити лінійну траєкторію руху учня і водночас забезпечити прогностичність результатів його освітньої діяльності, привели до появи (наприкінці 80-х років ХХ ст.) та продуктивності

функціонування у площі педагогічної науки (з початку 90-х років ХХ ст.) понять «освітній простір» та «виховне середовище».

Структура феномену «освітній простір» включає два основні компоненти: провідний – «простір» та поняття, яке характеризує його ознаку, – «освітній». Поняття «освітній», що характеризує ознаку у словосполученні «освітній простір», визначається трактуванням його базового поняття «освіта» – такий, що забезпечує можливості для формування «духовного обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, процес формування обличчя людини» [3, с. 241]. Так, провідне поняття «простір» за допомогою ознаки «освітній» утворило поняття «освітній простір», яке, враховуючи смислове наповнення його структурних компонентів, розуміється як певним чином упорядкована структура, яка характеризує всі процеси, форми, траєкторії руху і виражає відношення між об'єктами освітньої діяльності, забезпечуючи соціальну та особистісну значущість результату удосконалення здібностей і поведінки її суб'єктів.

У педагогічній літературі цей термін також застосовується як синонім поняття «освітнє середовище». Незважаючи на те, що ці поняття дуже близькі та взаємообумовлені, вони нетотожні. Так, І. Шендрік з цього приводу зауважує, що поняття «освітній простір» та «освітнє середовище» розрізняються тим, що, по-перше, середовище характеризується статичністю, у той час як простір – динамічністю, оскільки формує та відображає елементи складної системи соціальних зв'язків закладу освіти. По-друге, на відміну від середовища, простір характеризується суб'єктивним сприйняттям. По-третє, середовище – це даність, а простір є результатом конструктивної діяльності [5]. Весь спектр представлених визначень поняття «освітній простір» характеризується аспектною, яка не в змозі представити багатомірність можливих проявів людини та навколишньої дійсності. Найповнішим та найсучаснішим, що концентрує у собі сутнісні ознаки цього феномена, є, на нашу думку, визначення освітнього простору як «педагогічної реальності, яка заявляє про себе спів-буттям Людини і Світу через освіту, містить у собі та являє собою баланс культурного і цивілізаційного, виражаючи його через знаковість освітнього середовища» [2, с. 39].

Таким чином, під поняттям «освітній простір» ми розуміємо педагогічний феномен зустрічі та взаємодії людини з оточуючими її елементами-носіями культури (освітнім

середовищем), у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання. У зміст цього педагогічного феномену ми вкладаємо смисл спеціально організованого педагогічного середовища як структурованої системи педагогічних факторів та умов їх освоєння особистістю у процесі її становлення. Таке розуміння освітнього простору зміщує акценти у визначенні цілей навчання та засобів вирішення проблем, які виникають у зв'язку зі змінами парадигми освіти.

Аналіз наукових джерел, що стосуються проблеми освітнього простору, дозволяє дійти певних висновків:

- освітній простір відображає систему соціальних зв'язків та відношень у галузі освіти, характер взаємовідношень суспільства і соціальних інститутів, пов'язаних із задоволенням освітніх потреб суспільства;

- освітній простір – структурована система педагогічних факторів, що забезпечують зустріч, взаємодію, осмислення та пізнання (освоєння) особистістю у процесі її розвитку та становлення спеціально організованого педагогічного середовища;

- освітній простір – місце перетинання діяльності всіх учасників освітнього процесу, де забезпечується використання та активізація їх творчого потенціалу;

- освітній простір має часові характеристики суспільного розвитку, що існує у модусах: минулого (колективний досвід, створена система знань, умінь та навичок, що втілена у матеріально-суспільні елементи, зразки та традиції діяльності та ін.), теперішнього (колективна праця як активне використання досвіду та процес творчості нових форм, зразків, результатів діяльності) та майбутнього (суспільно необхідні реальні можливості, плани, проекти, ідеали усіма можливими засобами їхнього досягнення та здійснення);

- освітній простір завжди має певні особливості залежно від його географії (території розташування, місця розгортання);

- освітній простір характеризується обсягом освітніх послуг, потужністю, інтенсивністю освітньої інформації, освітньою інфраструктурою (якісний і кількісний склад її елементів, їх розташування у просторі та взаємодія) та функціонує на принципах взаємодії різних освітніх систем, породжених певною культурою;

- проектування освітнього простору є організаційною основою інноваційного розвитку закладу освіти.

Таким чином, освітньо-виховне середовище є основним фактором виховання і розвитку особистості і впливає на процес її соціалізації.

Різновидом освітнього середовища є виховне середовище, яке В. Семеновим було визначено «як частина соціального середовища, що формується в суспільстві на всіх рівнях його розвитку з метою впливу на молоде покоління».

На думку Л. Когана: «Виховне середовище – стійка сукупність речових та особистісних елементів, з якими безпосередньо взаємодіє соціальний суб'єкт у закладах та організаціях, що здійснюють навчання та виховання». Але, на нашу думку, у такому значенні поняття виховного середовища можна застосовувати лише для вузького кола навчальних та виховних закладів й установ, ігноруючи освітні процеси в інших сферах соціального життя.

Т. Алексєнко дає таке визначення: «Виховне середовище – середовище безпосереднього та опосередкованого впливу на дитину на мікрорівні, сукупність об'єктивних факторів, що утворює умови життєдіяльності особистості, передачі їй суспільно-історичного досвіду людства і національної культури, впливає на формування її фізичних, психічних та соціально-адаптивних можливостей, процес і повноту творчої самореалізації» [1, с. 95].

На думку Л. Новикової під створенням виховного середовища слід розуміти, перш за все, зменшення в оточуючому соціальному середовищі стихійного компонента за рахунок організованих удосконалених та зведених у єдину систему виховних впливів. Автор виділяє низку мікросистем, які впливають на особистість. Такими, за її визначенням, є: сім'я, трудові колективи дорослих, вулиця, аудіовізуальне середовище, предметно-естетичне середовище, природне середовище.

На думку І. Єрмакова, «виховне середовище – це середовище спільного буття, перетворене на процес розвитку і самореалізації особистості. Можливості середовища якоюсь мірою зазвичай використовуються при організації життя учнів у навчальному закладі, у житті родини. Спроби зробити виховне середовище сприятливим для особистості зумовили появу поняття «виховний простір».

У тісній взаємодії з виховним середовищем знаходиться виховний простір. Можна виділити три підходи в розумінні виховного простору:

- під виховним простором розуміється педагогічно доцільно організоване середовище, що оточує дитину або певну кількість дітей (Л. Новикова);

- виховний простір – частина середовища, у якій панує певний педагогічно сформований образ життя (Ю. Мануйлов).

При такому підході взаємодія всіх суб'єктів процесу створення виховного простору детермінується моделлю способу життя курсанта (студента);

- виховний простір – це динамічна сітка взаємопов'язаних педагогічних подій, які збираються зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня та здатних виступати інтегрованою умовою особистісного розвитку людини (Д. Григор'єв). Механізмом створення виховного простору стає співбуття учнів (студентів) та дорослих, де основним моментом є їхня спільна діяльність.

«Виховний простір – це не тільки середовище, а й духовний простір студента (курсанта) і викладача, це простір культури, що впливає на розвиток особистості. У ньому має бути представлений весь універсум цінностей культури і культурних форм життя. Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості, яка самореалізується у різних виховних середовищах (академічне середовище, мікро соціум тощо)» [4].

Отже, у контексті даного дослідження, виховний простір ми розглядаємо як результат свідомої конструктивної діяльності різних суб'єктів з метою оптимізації виховного процесу, який об'єднує різні за масштабом, локалізацією та сутністю виховні середовища, що виступають його найменшим структурним елементом. Саме виховний простір забезпечує ціннісне та смислове наповнення будь-якого виховного середовища.

Для нашого дослідження важливе значення має думка більшості авторів про те, що центральним серед інших елементів виховного середовища є психологічна складова (соціальний чи комунікативний компонент в термінах різних авторів). Психологічна складова виховного середовища – це, насамперед, характер спілкування суб'єктів виховного процесу. Цей елемент несе на собі основне навантаження щодо забезпечення можливостей задоволення і розвитку потреб суб'єктів виховного процесу у відчутті безпеки, у збереженні і покращенні самооцінки, у формуванні позитивної «Я-концепції», у визнанні з боку інших, в поважному ставленні до себе й до оточуючих, в самоактуалізації.

Аналізуючи вищевикладене, спробуємо надати визначення поняттю «освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу МВС України».

Освітньо-виховне середовище ВНЗ МВС України являє собою, по-перше, соціальні об'єкти, необхідні для успішного здобуття освіти, просторово- предметне оточення (територія вищого навчального закладу

«закритого» типу, навчальні аудиторії, спеціалізовані навчальні аудиторії (полігони), ідальні, стадіони, плаці, бібліотеки, медична частина тощо), приміщення навчального курсу, де проживає курсант під час навчання); по-друге, це – соціальне оточення, тобто люди, з якими курсант щоденно спілкується (курсанти вищого навчального закладу; викладачі; керівники навчальних курсів; працівники університету); по-третє, це – система виховного впливу на процес формування особистості курсанта як майбутнього фахівця, яка реалізується у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу МВС України.

Зміст поняття «професійна надійність працівника органів внутрішніх справ», на нашу думку тісно пов'язаний з такими особистісними характеристиками, як професійна придатність, психологічна (психічна) стійкість, дисциплінованість, мотивація професійної діяльності, які впливають на ставлення людини до професійної діяльності і на ефективність її виконання. Це свідчить про необхідність цілеспрямованого формування у курсантів зазначених характеристик під час навчання у вищому навчальному закладі МВС України, створення відповідного освітньо-виховного середовища.

Освітньо-виховне середовище вищого навчального закладу МВС України – це організована і цілеспрямована взаємодія всіх суб'єктів цього середовища (курсантів,

викладачів, психологів, керівників навчальних курсів та ін.) з метою розвитку професійно важливих якостей курсанта (фізичних; особистісних – інтелекту, волі, почуттів; соціальних – комунікативних, ділових та ін.), професійної мотивації, психологічної стійкості, що, в цілому, сприятиме формуванню їх професійної надійності як майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

Висновок. Таким чином, аналіз досліджень у галузі професійної освіти, дає підстави стверджувати, що питанням удосконалення професійної підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ необхідно приділяти значну увагу, створювати певні педагогічні умови для формування і розвитку їх професійної надійності. Велику роль при цьому відіграє період навчання у вищому навчальному закладі МВС України і освітньо-виховний простір, який в ньому існує. Створення професійно орієнтованого освітньо-виховного простору сприятиме більш якісній підготовці курсантів до майбутньої професійної діяльності.

Перспективним напрямком подальшого дослідження є створення відповідних педагогічних умов у вищому навчальному закладі МВС України, зокрема освітньо-виховного простору, спрямованого на формування професійної надійності майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

Література

1. Алексєєнко Т. Ф. Виховне середовище / Т. Ф. Алексєєнко // Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 95-96.
2. Леонова О. Образовательное пространство как педагогическая реальность / О. Леонова // *Alma mater* (Вестник высшей школы). – 2006. – № 1. – С. 36–40.
3. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 480 с.
4. Российская педагогическая энциклопедия / [под ред. В. П. Мануйлова]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1993. – 1376 с.
5. Шендрик И. Г. Образовательное пространство субъекта и его проектирование / И. Г. Шендрик. – М. : АПКИПРО, 2003. – 156 с.

Garkavtsev Y., senior lecturer of tactical and special training department EDUCATIVE ENVIRONMENT FOR SENIOR SCHOOL MIA UKRAINE AS A CONDITION OF FORMATION PROFESSIONAL RELIABILITY FUTURE POLICE OFFICERS

The article discusses the concept of "educational space" and "educational environment". Evaluate experience gained so and modern approaches to practice of training future police officers. Analyzed their characteristic in features and pedagogical essence. Structure revealed the concept of "professional reliability" for employee of the low Interior, in the necessity of the formation of the cadets in the learning process in higher education MIA. Showing sum various approaches to understanding these concepts. Justified influence educational space and educational environment on the formation and development of the future for law enforcement specialist. Defined the concept of "educational and educational environment of higher education of Ukraine" in the context of the formation of professional reliability for police officers in future. The necessity of creating educational space for better training in profession of police officers in future.

Keywords: educational environment, occupational safety, educational environment of higher education for Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the law enforcement officers.